

ÁTFORMÁLJA-E A FORMATERVEZÉSIMINTA-OLTALOM VILÁGÁT A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA?¹

I. BEVEZETŐ GONDOLATOK

A Maison Meta, generatív mesterséges intelligenciát (GenAI)² alkalmazó kreatív ügynökség,³ az új generációs divatóriás Revolve-val együttműködésben 2023 tavaszán New Yorkban rendezte meg a világ első AI Fashion Week⁴ eseményét. A rendezvényről beszámoló zsurnaliszták nemes egyszerűséggel „korszakalkotóként”⁵ aposztrofálták az MI-támogatással generált divatot. A 133 kollekciót felsorakoztató, versennyel⁶ egybekötött divathétén a tervezők MI-képgenerátorok – mintegy 70%-ban a Midjourney – használatával létrehozott ru-

* Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Védjegy és Design Főosztály vezetője.

¹ A mesterséges intelligencia (MI) a Szellemi Tulajdon Világszervezete (World Intellectual Property Organization; WIPO) közérthető fogalom meghatározása szerint „a számítástechnika egyik tudományága, amelynek célja olyan gépek és rendszerek kifejlesztése, amelyek emberi intelligenciát igénylőnek tekintett feladatokat képesek elvégezni, korlátozott emberi beavatkozással vagy anélkül”. WIPO: Conversation on Intellectual Property (IP) and Artificial Intelligence (AI) – Revised issues paper on intellectual property policy and artificial intelligence; WIPO/IP/AI/2/GE/20/1 REV, May 21, 2020: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/mdocs/en/wipo_ip_ai_2_ge_20/wipo_ip_ai_2_ge_20_1_rev.pdf.

² A WIPO „Getting the Innovation Ecosystem Ready for AI An IP policy toolkit” című 2024-es kiadványa a generatív mesterséges intelligencia (genAI) vonatkozásában a következő általános fogalom-körülhatárolást teszi: „A hagyományos mesterséges intelligencia-rendszereket elsősorban adatok elemzésére és előrejelzések készítésére használják. A generatív mesterséges intelligencia egy lépéssel tovább megy, mivel képes a betanítási adatokhoz hasonló új adatokat létrehozni. Az alapul szolgáló hálózati struktúrák olyan módszereken alapulnak, mint a transzformátorok (a GPT, vagyis „generative pre-trained transformer”, magyarul generatív, előre képzett transzformátor rövidítése) vagy a GAN-ok (generatív ellenséges hálózatok). Ezek a módszerek lehetővé teszik, hogy a generatív mesterséges intelligencia új tartalmakat hozzon létre, többek között hangot, kódot, képeket, szöveget, szimulációkat és videókat.” Elérhető: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4711&plang=EN>.

³ <https://maisonmeta.io/>.

⁴ <https://fashionweek.ai/>.

⁵ Nadine DeNinno: First-ever AI fashion week debuts in NYC: ‘A new realm of creation’. (2023. április 20.) Elérhető: <https://nypost.com/2023/04/20/first-ai-fashion-week-coming-to-nyc-new-realm-of-creation/>; Afrodet Zuri: Revolve & Maison.Meta Launch Collections of AI Fashion Week Winners. (2023. november 6.) Elérhető: <https://nftnow.com/runway/revolve-maison-meta-launch-collections-of-ai-fashion-week-winners/>.

⁶ A rendezvény divatipari jelentőségét mutatja, hogy a három győztest egy olyan zsűri választotta ki, amelynek tagjai között Tiffany Godoy, a Vogue Japan szerkesztőségi tartalomért felelős vezetője, Natalie Hazzout, a Celine férfi casting vezetője, Erika Wykes-Sneyd, az Adidas Three Stripes Studio alelnöke, Matthew Drinkwater, a London College of Fashion divatinnovációs ügynökség vezetője és Michael Mente, a Revolve vezérigazgatója és társalapítója szerepeltek.

hát hasonlóképp generált modellek „mutatták be”, „promptszülte”⁷ hátterek előtt. A ruhák skálája a valóság-hű ready-to-wear-tól egészen a sci-fi couture-ig terjedt, olykor kifejezetten részletgazdag, bonyolult kézműves munkákat tárva a nagyrődemű elé. A tervezők közül sokan nem rendelkeztek divatszakai képzettséggel, és nem is dolgoztak soha az iparágban, ugyanakkor a Revolve kereskedelmi hálózatának köszönhetően a három győztes tervező kollekcióinak legyártott ruhadarabjai a virtuális térből kilépve, napjaink egyik közkedvelt online mozaikszavával élve, „IRL”⁸ megvásárolhatók lesznek. Emellett a következő szezonban már a fizikai kifutó bemutatódarabjait képezik a győztes, MI-generált termékek gyártásba és forgalomba kerülő változatai, egyúttal a szervezők egy közös inkubátorprogramot is indítanak annak érdekében, hogy segítsék az „új típusú tervezőket”⁹ teljes értékű márkáik kiépítésében. A mesterséges intelligencia divattervezői folyamatba vonása világszinten egyre elterjedtebbé válik. A Desigual még 2023-ban piacra bocsátotta és jelenleg is kínálja vásárlói számára MI-támogatott on-demand kollekcióját.¹⁰ A Collina Strada és a Heliot Emil divatmárcák pedig a 2024-es tavaszi/nyári kollekciója megalkotásakor alkalmazott generatív MI-t, melynek során korábbi megjelenések képeit táplálták be egy GenAI eszközbe, hogy az új dizájnokat készítsen, amelyeket ezt követően promptokkal finomítottak.¹¹

A fentiek az Ipar 4.0 korának egy tipikus és elkerülhetetlen jelenségét mutatják be, hiszen a negyedik ipari forradalom, többek között, a gyártócégek üzleti modelljeit¹² is rohamos sebességgel alakítja át. A mesterséges intelligencia által berobbantott változások ugyan csak egy szeletét képezik a világunkat átformáló technológiai fejlődésnek, ám ebbe a szeletbe a dizájn területe kétségkívül beletartozik. Az AI Fashion Week gyakorlati szempontból remekül ábrázolja a párhuzamos oltalom lehetőségének köszönhetően a formatervezésimintalom tekintetében is – mind a lajstromozott, mind pedig a lajstromozás nélküli oltalom vonatkozásában – kiemelt jelentőséggel bíró iparágban zajló MI-alapú transzformációkat.

⁷ A GenAI-rendszereket úgy tervezik, hogy a megadott úgynevezett „promptok” alapján meghatározott kimeneteket hozzanak létre. Az MI-prompt lényegében egy utasítás (ChatGPT esetében például egy kérdés), amelyet az ember az MI-rendszernek ad, hogy kimenetet (pl. szöveget, képet) kapjon.

⁸ Az „IRL” mozaikszó az online térben elterjedt, világszerte népszerű akronimja az „in real life” kifejezésnek, melyet annak tisztázására használnak, hogy különbséget tegyenek a digitális világban és a való életben zajló események, történések között. Magyarul a való(s) életben kifejezéssel lehet helyettesíteni. Az Oxford English Dictionary 2000-ben vette fel szótárjába. Vö.: https://www.oed.com/dictionary/irl_adv?tl=true.

⁹ *Madeleine Schulz*: What to expect at the first AI Fashion Week. (2023. április 5.) Elérhető: <https://www.voguebusiness.com/technology/what-to-expect-at-the-first-ai-fashion-week>.

¹⁰ *Rachel Douglass*: Desigual introduces first on-demand collection powered by AI. (2023. július 17.) Elérhető: <https://fashionunited.uk/news/business/desigual-introduces-first-on-demand-collection-powered-by-ai/2023071770587>.

¹¹ BOF Team, McKinsey & Company: The Year Ahead: How Gen AI Is Reshaping Fashion's Creativity. (2023. december 18.) Elérhető: <https://www.businessoffashion.com/articles/technology/the-state-of-fashion-2024-report-generative-ai-artificial-intelligence-technology-creativity/>.

¹² *Chunguang Bai Patrick, Dallasega Guido, Orzes Joseph Sarkis*: Industry 4.0 technologies assessment: A sustainability perspective. *International Journal of Production Economics*, 2020. 229. sz. Elérhető: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0925527320301559>.

A változás nagyságrendbeli tisztázásához érdemes kiemelni a McKinsey és a Business of Fashion 2024-es divatipari elemzésének néhány megállapítását. A jelentés szerint a generatív MI 2023-as áttörését követően az 1,7 billió dolláros iparág vezetőinek 73%-a a mesterséges intelligenciát vállalatuk prioritásaként kívánja kezelni 2024-ben, 28%-uk pedig már használta is cégük kreatív folyamataiban a technológiát formatervezés és termékfejlesztés során. A McKinsey elemzése alapján az MI divatiparra gyakorolt általános pénzügyi hatása potenciálisan jelentős, ennek az értéknek az egynegyedét pedig várhatóan az értéklánc formatervezési és termékfejlesztési szakasza teszi ki. A McKinsey várakozása szerint a generatív mesterséges intelligencia fast fashion területen felgyorsítja a dizájn tervezési folyamatát, az aktuális trendek felismerésétől kezdve a termékek fejlesztéséig rugalmasságot biztosítva a vállalkozásoknak az analitikai adatok felhasználásán keresztül történő gyors és nagyszámú új formatervek előállításához.¹³ Eközben a luxusiparban a dizájnerek számára egy új közvetítőeszközt jelent a technológia, ami lehetőséget biztosít arra, hogy akár a technikailag kevésbé képzett tervezők is könnyedén vizualizálják koncepcióikat, majd kurátorként szabadon alakítsák a kimenetet, ezáltal az iparág kreatívjai „manuális alkotókból igazi kreatív kurátorokká”¹⁴ válhatnak.

A mesterséges intelligencia divatipari alkalmazása három fő kategóriába sorolható: (i) analitikai eszközként támogatja az iparági szereplőket az aktuális és jövőbeli trendeknek megfelelő dizájnok kialakításában; (ii) eszközként segíti a tervezők munkáját a ruházati cikkek tervezésében és alkotásában; (iii) önálló formaterveket állíthat elő.¹⁵ Ez a gyorsütemű és természetéből adódóan innováció által vezérelt divatipar területén leképezhető hármas funkció ugyanakkor a dizájn tekintetében élenjáró egyéb iparágak¹⁶ esetében is megjelenik. A következőkben a mesterséges intelligencia dizájnterületen való alkalmazási lehetőségeit, valamint az azokból adódó egyes kérdéseket, illetve esetleges válaszokat a formatervezésiminta-oltalmi jog szűrőjén keresztül vizsgáljuk, figyelembe véve a WIPO kapcsolódó megállapításait a jelenlegi nemzeti és közösségi oltalmi rendszer górcső alá vételével. Ennek kapcsán fontos tisztázni azt, az oltalmi forma sajátosságaiból adódó tény,

¹³ The Business of Fashion: The State of Fashion 2024. (2023. november 29.) Elérhető: <https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/state-of-fashion>.

¹⁴ I. m. (13), p. 64.

¹⁵ Heidi Härkönen: Fashion piracy and artificial intelligence – does the new creative environment come with new copyright issues? *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 15. évf. 3. sz., 2020. Elérhető: https://www.researchgate.net/publication/344626316_Fashion_piracy_and_artificial_intelligence_does_the_new_creative_environment_come_with_new_copyright_issues; Hasan Kadir Yilmaztekin: *Artificial Intelligence, Design Law and Fashion*; Routledge – Taylor&Francis Group; 1st Edition, 2023.

¹⁶ Bernard Marr: *The Rise Of Generative AI In Design: Innovations And Challenges* (2023. december 13.) Elérhető: <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2023/12/13/the-rise-of-generative-ai-in-design-innovations-and-challenges/>; The state of AI in 2023: Generative AI's breakout year. (2023. augusztus 1.) Elérhető: <https://www.mckinsey.com/capabilities/quantumblack/our-insights/the-state-of-ai-in-2023-generative-AIs-breakout-year#/>; Michelle Martin: *The Transformative Effect of AI in Creative Industries*. (2024. február 26.) Elérhető: <https://www.superside.com/blog/ai-in-creative-industries>.

hogy ez a szabadalmak és szerzői jog közötti terület, amely mindkét rendszer bizonyos jellemzőivel rendelkezik – ebben a kontextusban a védjegyjoggal vonható párhuzamoktól el is tekinthetünk –, s egyes szerzők ezen jellegzetességéből adódóan a két szellemi tulajdon-jog közötti „szürke zónaként”¹⁷ is utalnak rá, általában véve hasonló kihívásokkal és kérdésekkel szembesült a generatív mesterséges intelligencia tekintetében, mint amelyek a találmányok és a szerzői művek kapcsán felmerültek. Ezt a tényt a kérdéskört vizsgálók széles köre – többek között a WIPO¹⁸ és a Max Planck Innovációs és Versenyügyi Intézet¹⁹ is – kiemelte vonatkozó okfejtésében.

II. A FORMATERVEZÉSI MINTÁK ÉS A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA

A mesterséges intelligenciához kapcsolódó formatervezési minták – a fenti hármas felosztással összhangban és a WIPO már hivatkozott kiadványában meghatározott, MI-vonatkozású találmányok kategorizálására²⁰ is figyelemmel – az alábbi típusokba sorolhatóak.

1. MI-ALGORITMUSON ALAPULÓ FORMATERVEZÉSI MINTÁK

A mesterséges intelligenciát hatalmas mennyiségű adat elemzésére való képessége alkalmassá teszi a kialakulóban lévő formatervezési trendek azonosítására és előrejelzésére. Az MI képes a versenytársak és az adott iparág dizájnválasztásainak és -trendjeinek analizálására. A fogyasztói magatartáselemzés (például vásárlási előzmények, online böngészési minták és visszajelzések kiértékelése), az érzelelemzés (vásárlói vélemények közösségi médiában vagy fórumokon zajló beszélgetések alapján), a piacelemzés (értékesítési statisztikák, demográfiai adatok és gazdasági trendek kiértékelésével a különböző piaci szegmensekben sikeres formatervezési megoldások meghatározása), a közösségi média és online tartalomelemzés (például az Instagram vagy Pinterest dizájnra vonatkozó posztjainak, hashtageknek, megosztásoknak, „like”-oknak az analizálása tökéletes a fogyasztói preferenciák valós idejű változásainak kimutatására), a mintafelismerés (idetartozik az adott iparágban népszerű formák, színsémák, anyagok azonosítása), valamint a különböző adatfor-

¹⁷ Trevor Cook: The impact of AI on designs law. In: *Ryan Abbott: Research Handbook on Intellectual Property and Artificial Intelligence*. Edward Elgar Publishing, 2022, p. 346.

¹⁸ I. m. (1).

¹⁹ I. m. (1); Josef Drexler, Reto M. Hilty, Luc Desautettes-Barbero, Jure Globocnik, Begoña Gonzalez Otero, Jörg Hoffmann, Daria Kim, Shraddha Kulhari, Heiko Richter, Stefan Scheuerer, Peter R. Slowinski, Klaus Wiedemann: Comments of the Max Planck Institute for Innovation and Competition of 11 February 2020 on the Draft Issues Paper of the World Intellectual Property Organization on Intellectual Property Policy and Artificial Intelligence. Elérhető: https://www.ip.mpg.de/fileadmin/ipmpg/content/stellungnahmen/2020-02-11_WIPO_AI_Draft_Issue_Paper_Comments_Max_Planck.pdf.

²⁰ A WIPO kiadványa a tipizálást találmányok vonatkozásában állapította meg, ugyanakkor, szem előtt tartva az oltalmifforma-specifikus eltéréseket, párhuzam vonható a formatervezési minták esetében meghatározható kategóriák többségével.

rások kombinálására való képesség (képes egyszerre integrálni például dizájnkiállításokból, bútorigari magazinokból, lakberendezési trendekből, bútorbemutatókból származó adatokat) lehetővé teszi a formatervezők számára, hogy olyan mintákat alkossanak meg, amelyek versenyelőnyt biztosítanak számukra a piacon a trendbeli preferenciák előrejelzésének köszönhetően.²¹ Ezeknek a trendelőrejelző algoritmusoknak az integrálása a tervezőszoftverekkel valós idejű adatok alapján támogatja a formatervezőket, például az aktuális stílusokra vonatkozó dizájnjavaslatok tétele által. Formatervezésiminta-oltalom szempontjából vizsgálva ezeket az MI-adatelemzésekből építkező mintákat ugyanakkor megállapítható, hogy oltalmazásuk nem vet fel kérdéseket sem a szerző személye, sem az oltalmi igényre való jogosultság, sem pedig az oltalmazhatóság tekintetében, pusztán a tervezői folyamat algoritmussal megtámogatott innovációja valósul meg.

2. MESTERSÉGES INTELLIGENCIÁVAL TÁMOGATOTT FORMATERVEZÉSI MINTÁK

Az ebbe a kategóriába sorolható formatervezési minták azok, amelyeknek megalkotását a mesterséges intelligencia eszközként támogatta, s amelyek esetében elengedhetetlen az emberi közreműködés, akár mindössze a tervezendő minták „prompt” szintű meghatározását, majd a legenerált formatervek közül kiválasztást megvalósító „kreatív kurátor” minőségben. Az alkotási folyamat tekintetében, ahogy erre Grad-Gyenge is rámutat, az MI általában véve ugyanolyan eszköz, mint „a szoborhoz használt véső, mérőszalag, támaszték, és a modern építészeti tervezéshez használt tervezőszoftver”.²² Az eszköz használata a formatervezői folyamatban pedig pusztán „konstruktív episztemológiai aktus”,²³ mely a legelső barlangrajzok megalkotásától kezdve együtt fejlődik a technológiával. A mesterséges intelligenciával támogatott formatervezési minták vonatkozásában ugyanakkor szükséges mélyebb szinten is megvizsgálni mit is takar az MI mint dizájn eszközt, s hol húzódik az a határ, amin túl már nem tekinthető csupán eszközhasználatnak az alkalmazása. Ahhoz, hogy ez a határ kijelölhető legyen, lényeges tisztázni azt, hogy az embert eszközként támogató mesterséges intelligencia a képességek széles spektrumán²⁴ mozog. A skála alsó határán az emberi közreműködés magas szintjét megkívánó, míg felső határán az emberi részvétel minimális mértékét igénylő „MI-eszközök” helyezkednek el. Az pedig, hogy az ember és a mesterséges értelem közötti részvételi arány a formatervezési folyamatban melyik véglet-

²¹ Danesh Ramuthi: How Can AI Use Data to Predict Design Trends? 2023. november 9. Elérhető: <https://venngage.com/blog/how-can-ai-use-data-to-predict-design-trends/>.

²² Grad-Gyenge Anikó: A mesterséges intelligencia által generált tartalmak értelmezésének lehetőségei a szerzői jog útján. Magyar Jog, 70. évf. 6. sz., 2023, p. 343.

²³ Christof Ehrlich: The Construction of the Idea and its Tools; Design – Creativity and Materialization; 4. évf. 1. sz., 1999: <https://www.cloud-cuckoo.net/openarchive/wolke/eng/Subjects/subject991.html>.

²⁴ Ana Ramalho: Intellectual Property Protection for AI-generated Creations – Europe, United States, Australia and Japan. Routledge, 2022.

hez áll közelebb, az MI-autonómia kérdéskörét nyitja meg. Egy autonóm módon működő, önállóan cselekvő és döntő, „saját számítási erőforrásaira támaszkodó”²⁵ mesterséges intelligenciának nincs szüksége emberi beavatkozásra²⁶ ahhoz, hogy formatervezési mintákat generáljon, így azokat nem lehet MI által támogatott formatervezői alkotásoknak sem tekinteni. Azonban, hogy ezt a határt átlépjük, el kell jutnunk a jelenlegi szűk vagy gyenge mesterséges intelligencia szintjéről az általános vagy erős/igazi MI²⁷ szintjére.

Felmerülhet a kérdés, hogy ha az MI jelenlegi fejlettségi szintje valóban nem haladja meg az eszközkénti kezelését a technológiának, akkor miért szükséges egyáltalán vizsgálni a mesterséges értelemmel támogatott formatervezési mintákat. A különféle számítógépes tervezőszoftverek használata a dizájn folyamatban már hosszú ideje bevett gyakorlatnak számít, és az ekképpen megalkotott formatervezési minták mind Magyarországon, mind az Európai Unió területén²⁸ oltalomban részesülhetnek, bár külön jogszabályi rendelkezések sem nemzeti, sem közösségi szinten²⁹ nem születtek vonatkozásukban. Ennek kapcsán érdemes rámutatni az Egyesült Királyság Szellemi Tulajdoni Hivatala által 2020-ban lefolytatott, a mesterséges intelligenciáról és a szellemi tulajdonról szóló konzultáció megállapításaira, tekintettel arra, hogy hatályos jogszabályaik³⁰ a lajstromozott és lajstromozás nélküli oltalom vonatkozásában is egyaránt kimondják, hogy „a számítógép által olyan körülmények között létrehozott formatervezési minta esetében, amelynél nincs emberi szerző, azt a személyt kell szerzőnek tekinteni, aki a minta létrehozásához szükséges intézkedéseket

²⁵ Margaret A. Boden: *The Creative Mind: Myths and Mechanisms*, második kiadás. Routledge, 2004, p. 163.

²⁶ Emberi beavatkozásnak tekinthető a „számítógépes program inputadatokkal ellátása is a gépi tanulás során, amely után a program képes a saját maga által megalkotott algoritmusok szerint szabályszerűségeket felismerni, és így kifejezett programozás nélkül is képes bizonyos feladatokat megoldani”. Metzinger Péter: *A mesterséges értelem általános polgári jogi értelmezéséről*. Jogtudományi Közöny, 2023. 3. sz., p. 116; *Alpaydin Ethem*: *Introduction to Machine Learning* (3. ed.). Cambridge-London, MIT Press, 2014.

²⁷ Metzinger Péter összefoglalása szerint „az igazi MI leíró ismérvei a következők: (i) az öntudatára ébredt, (ii) az őt létrehozó értelemről független, (iii) emancipált akarattal (vagy legalább érdekekkel) rendelkező, (iv) ennek alapján autonóm célokat meghatározó, (v) a céljai érdekében cselekedni (tehát a környezetével kapcsolatba lépni) képes, (vi) önazonos, tehát más entitásoktól (legalább logikailag) elhatárolható, (vii) az időben stabilan egzisztáló értelem. Jelenleg még nem ez a helyzet, az aktuálisan létező MI-re e lista (v)–(vii) elemei igazak csak.” Metzinger: i. m. (26), p. 117.

²⁸ Ezeket a formatervezési mintákat az úgynevezett CAD – „Computer-Aided-Design” – kategóriába soroljuk, melyek oltalmazhatósága a közösségi formatervezésiminta-oltalmi rendszerben az EU jelenleg is folyamatban lévő uniós dizájnreform 2020-as, „A formatervezési minták oltalmára vonatkozó uniós jogszabályok értékelése” című munkaanyagában is kiemelésre került a 3D nyomtatás vonatkozásában. Commission Staff Working Document Evaluation of EU legislation on dizájn protection – SWD/2020/0264 final, 2020. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=SWD:2020:264:FIN>.

²⁹ Viola Elam: *CAD Files and European Design Law*. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and E-Commerce Law*, 7. évf. 2. sz., 2016, p. 146 para 1.

³⁰ Registered Designs Act 1949. Elérhető: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/12-13-14/88/contents>; Copyright, Designs and Patents Act 1988. Elérhető: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48/contents>.

megtette”.³¹ Ezt a szabályt az érdekeltek egy része – még a generatív MI világszintű áttörése előtt – elegendőnek ítélte meg az MI-támogatott dizájnok oltalmára is. Már akkor voltak azonban egyesek, akik kifejezték, hogy zavart okozhat annak eldöntése, hogy kit illet a létrehozott dizájn – a mesterségesintelligencia-rendszer „szállítóját” vagy azt a személyt, aki a tervezést eredményező adatokat szolgáltatta. Többben pedig az MI technológiájának fejlődésével párhuzamosan ezeknek a rendelkezéseknek a folyamatos felülvizsgálatát javasolták.³²

S akkor mégis miért szükséges vizsgálni az MI-t mint formatervezési eszközt? Álláspontom szerint azért, mert a generatív mesterséges intelligencia megjelenése és egyre stabilabb térhódítása a formatervezésben dimenzionális változást jelent azokhoz, a területet meghatározó jellegzeteségekhez képest, amelyek ismeretében az oltalom szabályait megalkották nemzeti, európai uniós és nemzetközi szinten egyaránt. Ez a változás egyúttal az MI kimagaslóan gyors fejlődési sebességével³³ párosul, amelyet formatervezés tekintetében nagyban támogat egyszerű elérhetősége és kezelhetősége világszinten nemcsak a képzett dizájnerek, de a „hétköznapi” emberek³⁴ számára is. Ez a transzformáció pedig kiszámíthatatlan ütemmel juttatja el a formatervezés világát az „eszközzel alkotástól az alkotó eszközig”.³⁵

A szerzőség kérdését tekintve, amíg az MI emberi közreműködéssel, eszközként támogatja a formatervezési minták generálását, a tény, hogy kizárólag természetes személy lehet a formatervezési minta megalkotója, mindaddig nem okozhat problémát az oltalom megszerzésében, amíg a bejelentő maga a szerző nevével nem a generatív MI-t írja be. Ez az információ az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatalánál (a továbbiakban: EUIPO)

³¹ Registered Designs Act 1949, 2, (1B) (4).

³² Consultation outcome, Government response to call for views on artificial intelligence and intellectual property. (2021. március 23.) Elérhető: <https://www.gov.uk/government/consultations/artificial-intelligence-and-intellectual-property-call-for-views/government-response-to-call-for-views-on-artificial-intelligence-and-intellectual-property#designs>.

³³ Mike Pearl: Survey: AI experts' minds were blown by last year's pace of AI development. (2024. január 6.) Elérhető: <https://mashable.com/article/ai-expert-survey-acceleration>; PYMNTS: GenAI's Pace of Development Is Shattering Moore's Law. (2024. január 12.) Elérhető: <https://www.pymnts.com/artificial-intelligence-2/2024/genais-pace-of-development-is-shattering-moores-law/>; Will Henshall: 4 Charts That Show Why AI Progress Is Unlikely to Slow Down. (2023. november 6.) Elérhető: <https://time.com/6300942/ai-progress-charts/>.

³⁴ Az AI Fashion Week egyik tervezője például egy 57 éves, Fran művésznév alatt alkotó New York-i polgári jogi ügyvéd volt, aki szabadidejében (2022 nyarán) megtanulta, hogyan kell használni a generatív MI-t. Pár hónappal később már jártas volt a Midjourney, a Stable Diffusion és a Night Cafe programban, és közel 9000 követőt gyűjtött össze az Instagramon, ahol rendszeresen megosztja alkotásait. Nadine DeNinno: First-ever AI fashion week debuts in NYC: 'A new realm of creation'. (2023. április 20.) Elérhető: <https://nypost.com/2023/04/20/first-ai-fashion-week-coming-to-nyc-new-realm-of-creation/>.

³⁵ Az IP Australia (az Ausztrál Szellemi Tulajdon-ügynökség) generatív mesterséges intelligencia IP-rendszer jövőjére gyakorolt hatásait vizsgáló oldala többek között a formatervezésiminta-oltalmi jog szempontjából, fiktív példán keresztül szemlélteti ezt a változást.: Generative AI and the IP System – Exploring possible futures in the context of IP rights. (2023. július 3.) Elérhető: <https://www.ipaustralia.gov.au/temp/Generative-AI-and-the-IP-System.html>.

tett bejelentés során önkéntesen³⁶ (6/2002/EK rendelet) adható meg, míg a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál (a továbbiakban: SZTNH) tett bejelentés esetén kötelezően³⁷ [Fmtv. 36. § (3)] megjelölendő adatként minden esetben feltüntetendő. Így ha a bejelentő az MI-t jelölné meg szerzőként (például egy ruha vonatkozásában a „The New Black”³⁸ GenAI-t), akkor ez az SZTNH előtti mintaoltalom megadására irányuló eljárásban az Fmtv. 47. § (1a) bekezdése értelmében az alaki vizsgálat tárgyát képezné. Ennek során a hivatal nyilatkozattételi felhívást bocsátana ki a bejelentő számára a szerző személyének tisztázása érdekében, és szükség szerint felhívna a szabályszerű jogutódlást igazoló irat benyújtásának³⁹ pótlására is. Amennyiben a bejelentés a hiánypótlás, illetve a nyilatkozat ellenére sem elégtí ki a vizsgált követelményeket, a hivatal elutasítja azt, vagy ha a bejelentő a felhívásra nem válaszol, akkor azt visszavontnak tekinti. Így lényegében a DABUS szabadalmi bejelentéshez⁴⁰ hasonló ügymenetet és döntést lehet vízionálni a magyar jogszabályok alapján. Mindez a közösségi formatervezésiminta-oltalmi szabályok és az EUIPO előtt zajló eljárás vizsgálatában kissé eltérő módon történne, tekintettel arra, hogy a szerző személyének megadása mindössze lehetősége a bejelentőnek, így azt az EUIPO nem vizsgálja.⁴¹ Ugyanakkor a 6/2002/EK rendelet 14. cikke értelmében a közösségi formatervezésiminta-oltalom a szerzőt vagy jogutódját illeti meg, valamint, ha a mintát két vagy több személy közösen alkotta meg, a közösségi formatervezésiminta-oltalom őket közösen illeti meg. Együttal a 25. cikk (1) bekezdése alapján ha bírósági határozat értelmében a közösségi formatervezésiminta-

³⁶ A Tanács 6/2002/EK rendelete (2001. december 12.) a közösségi formatervezési mintáról (a továbbiakban: 6/2002/EK rendelet) 36. cikk (3) A bejelentés tartalmazhatja* továbbá: e) a szerző vagy a szerzői csoport feltüntetését, vagy a bejelentő felelősségére tett nyilatkozatot arról, hogy a szerző vagy a szerzői csoport lemondott arról, hogy őket e minőségükben feltüntessék. *A rendelet hivatalos magyar nyelvű fordításában tévesen a „tartalmaznia kell” szövegrész olvasható, ugyanakkor az eredeti, angol nyelvű szöveg „the application may contain” szabályt tartalmazza. Ez a szabály az EU-s dizájnreformcsomag tervezete szerint sem fog változni.

³⁷ A formatervezési minták oltalmáról szóló 2001. évi XLVIII. törvény (a továbbiakban: Fmtv.) 36. § (3) A szabadalmi törvénynek a kérelem tartalmára vonatkozó általános rendelkezéseiben meghatározott adatokon túl a bejelentési kérelemnek tartalmaznia kell a szerző nevét és lakcímét, vagy utalást arra, hogy a szerző nevének és lakcímének a mintaoltalmi iratokon való feltüntetése mellőzését kéri, és hogy a szerző a nevét és lakcímét külön lapon adja meg.

³⁸ Lásd: <https://thenewblack.ai/ai-clothing-fashion-design-generator>.

³⁹ Ebben a fiktív esetben, mivel a bejelentő és a szerző személye eltér – tekintettel arra, hogy az Fmtv. 13. § (1) bekezdése alapján a mintaoltalom a szerzőt vagy jogutódját illeti meg – a hivatal azt is vizsgálja, hogy a bejelentés tartalmazza-e a jogutódlást igazoló okiratot, vagy a bejelentő nyilatkozott-e arról, hogy szolgálati mintára igényli az oltalmat. A formatervezési mintaoltalmi bejelentés részletes alaki szabályairól szóló 19/2001. (XI. 29.) IM rendelet (a továbbiakban: alaki rendelet) 1. § (1) bekezdése szerint a formatervezési mintaoltalmi bejelentésnek tartalmaznia kell a jogutódlást igazoló okiratot, ha a bejelentő a szerző jogutódja.

⁴⁰ EPO: J 0008/20 (Designation of inventor/DABUS), 21-12-2021. Elérhető: <https://www.epo.org/en/boards-of-appeal/decisions/j200008e1>.

⁴¹ Az EUIPO Design guidelines „6.2.4 A szerző(k) feltüntetése” rész értelmében „[a] feltüntetés, a lemondás és a szerző(k) feltüntetése csak opcionális, és nem képezi vizsgálat tárgyát”. EUIPO: Design guidelines, 2023. Elérhető: <https://guidelines.euipo.europa.eu/2058594/2086907/formatervezesi-mintakkal-kapcsolatos-iranymutatasok/5-a-formatervezesi-minta-abrazolasaval-kapcsolatos-tovabbi-kovetelmenyek>.

oltalmat nem annak adták meg, akit az a 14. cikk szerint megillet, az oltalom megsemmisíthető. Tehát egy bonyolultabb folyamat eredményeképpen, de ha a lajstromozott közösségi formatervezésiminta-oltalom adatai között feltüntetésre is kerülne egy genAI mint szerző, ez a 6/2002/EK rendeletnek nem megfelelő helyzet a hatályos szabályok szerint is orvosolható lenne.⁴²

Ennél jóval összetettebb kérdéskört nyit meg ugyanakkor a mesterséges intelligenciával támogatott formatervezési minták természetes személy szerzőjének meghatározása, akit mind a nemzeti [Fmvt. 14. § (1)], mind pedig a közösségi rendszerben [6/2002/EK rendelet 14. cikk (3)] eredendően megillet az oltalmi igény.⁴³ Ennek tekintetében érdemes felidézni a közösségi mintaoltalmi rendszer alapjait felvázoló, az Európai Bizottság (a továbbiakban: Bizottság) által 1991-ben közzétett, az ipari minták jogi oltalmáról szóló Zöld könyvének (a továbbiakban: Zöld könyv) néhány megállapítását. A Zöld könyv ugyanis foglalkozott azaz, hogy a számítógép által generált formatervezési minták esetében kit is illet meg az oltalmi igény. A Bizottság ezen minták tekintetében elsőként kiemelte azt az alapkövetelményt, hogy a formatervezési minta emberi tevékenység eredménye legyen, hangsúlyozva, hogy ennek az ilyen, generált minták is megfelelnek.⁴⁴ Majd rámutatott arra, hogy a „dizájn számítógéppel történő előállítás csak egy olyan nem hagyományos működési módszer, ami a számítógépet erre használó személyt, aki egyben kiválasztja a gép által felkínált számos lehetséges megoldás közül az oltalmazni kívánt mintát, illeti meg az oltalom, ha a dizájn megfelel a megkülönböztető jelleg objektív követelményének”^{45, 46}

A WIPO a szellemi tulajdonra vonatkozó politikáról és a mesterséges intelligenciáról szóló felülvizsgált, 2020-ban közzétett vitairatában a formatervezési minták tekintetében megerősítette, hogy a mesterséges intelligenciával támogatott tervezés a számítógéppel támogatott tervezés (computer-aided design, CAD) egyik változatának tekinthető, és ugyanígy kezelhető.⁴⁷ További részletező megállapításokat ennek kapcsán az anyag nem tartalmaz, az „ugyanígy kezelhető” fordulattal a WIPO mindössze megerősítette a regionális és nemzeti

⁴² Az eljárás az EU-s dizájnreform tervezett jogszabálmódosításai sem változtatnának.

⁴³ Formatervezésiminta-oltalom esetében is léteznek ugyanakkor szolgálati minták a következő szabályok szerint: Fmvt. 14. § (1) Szolgálati minta annak a mintája, akinek munkaviszonyból folyó kötelessége, hogy a minta tárgykörébe eső megoldásokat dolgozzon ki. (2) A szolgálati mintára a mintaoltalom a szerző jogutódjaként a munkáltatót illeti meg; 6/2002/EK rendelet 14. cikk (3) Ha a mintát munkaviszonyból eredő kötelességének teljesítéseként vagy munkáltatója utasításait követve alkalmazott alkotta meg, a közösségi formatervezésiminta-oltalmi igény a munkáltatót illeti meg, feltéve, hogy a felek eltérően nem állapodtak meg, vagy az adott ország jogszabályai másként nem rendelkeznek.

⁴⁴ Green Paper on the Legal Protection of Industrial Design. Working document of the services of the Commission. III/F/5131/91-EN, June 1991. Elérhető: <https://aei.pitt.edu/1785/>.

⁴⁵ A Zöld könyv által használt „megkülönböztető jelleg objektív követelménye” megfeleltethető az újdonság és egyéni jelleg követelményeinek.

⁴⁶ I. m. (44), p. 75–76.

⁴⁷ I. m. (1).

sztintú, CAD-ra vonatkozó jogszabályi rendelkezések alkalmazhatóságát az MI-támogatott dizájnok esetében.

Ezen a ponton érdemes megvizsgálni az EUIPO által közzétett információkat a téma tekintetében. Az EUIPO a mesterséges intelligencia kapcsán eddig egy tanulmányt⁴⁸ készített az MI-nek a szerzői jogok és formatervezési minták megsértésére és jogérvényesítésre gyakorolt hatásaival összefüggésben 2022-ben. Ugyanakkor sem ez, sem pedig más nyilvános EUIPO-s anyag vagy útmutató nem foglalkozik az MI-támogatott dizájnok oltalmazására vagy a bejelentések vizsgálatára vonatkozó kérdésekkel, ugyanez a megállapítás igaz a CAD tárgykörére. A mesterséges intelligenciát illetően az EUIPO az Akadémia tanulási portálján elérhetővé tette a „Mesterséges intelligencia és szellemi tulajdon-jogok. Védelem az MI-technológiával foglalkozó vállalkozások számára”⁴⁹ című, 2023-ban rögzített kurzusát. A webinarium anyaga egyrészt arról tájékoztatja az érdeklődőket, hogy formatervezési minták előállíthatóak az MI-támogatásával vagy autonóm módon, egy mesterségesintelligencia-alkalmazás által generálva, az utóbbi állítás – az autonómiával összefüggésben, a korábbiakban kifejtettkre tekintettel – vitatható. Másrészt rámutat arra, hogy az MI-támogatott formatervezési mintákra az oltalmat igényelhetik mind az „MI-eszközök fejlesztői/előállítói, mind pedig az MI-eszközök azon felhasználói, akik a mesterséges intelligencia támogatásával készítették el a formatervezési mintát”.⁵⁰ A webinarium videóanyaga ezt még azzal a megállapítással egészíti ki, hogy „ha a felhasználónak is lett volna inputja” az MI-támogatott dizájn vonatkozásában, akkor „konfliktus keletkezhet az MI-eszköz tulajdonosa és az említett felhasználó között”, amire a válasz nem egyértelmű, az a „tényleges helyzettől és joghatóságtól” függ.⁵¹

Mindezek után könnyedén párhuzamot vonhatunk az Egyesült Királyságban lefolytatott konzultáció során jelzett oltalmi igény jogosultjával kapcsolatos dilemmák, valamint az EUIPO képzésén szerezhető információk között. A közösségi formatervezésiminta-oltalom tekintetében annyival bonyolultabb a helyzet, hogy nincs CAD-ra vonatkozó kifejezett jogszabályi rendelkezés vagy joggyakorlat, ami irányt mutatna a „kit illet az oltalom MI-támogatott formatervezési minták esetében” alapkérdés kapcsán. Így ahhoz, hogy ezt meg

⁴⁸ Study on the impact of artificial intelligence on the infringement and enforcement of copyright and dizájns, 2022. Elérhető: <https://www.euipo.europa.eu/hu/publications/study-on-the-impact-of-artificial-intelligence-on-the-infringement-and-enforcement-of-copyright-and-designs>.

⁴⁹ A kurzus bármely felhasználói fiókkal rendelkező érdeklődő számára ingyenesen elérhető. Ismertetője pedig többek között arról tájékoztatja az érdeklődőt, hogy a webinariumnak köszönhetően megértheti a mesterséges intelligencia hatását a leggyakoribb szellemi tulajdon-jogokra, például a védjegyekre és a formatervezési mintákra, valamint megtudhatja azt is, hogyan védheti meg az e technológiák által létrehozott eredményekhez fűződő szellemi tulajdon-jogait – AI and IP rights. Protection for AI technology businesses, 2023. Elérhető: <https://euipo.europa.eu/knowledge/enrol/index.php?id=4928>.

⁵⁰ Delia Belciu, Rahul Bhartiya: AI and IP Rights, Protection for AI Technology Businesses. 2023. Elérhető: <https://euipo.europa.eu/knowledge/enrol/index.php?id=4928>.

⁵¹ I. m. (49).

lehesen válaszolni, szükséges tisztázni azt, hogy mit tekintünk a formatervezési minta megalkotásának, mi az a formatervezői tevékenység, aminek meg kell valósulni ahhoz, hogy valaki jogosult legyen az oltalmi igényre. Ha gyakorlati oldalról fogalmazzuk meg a kérdést, akkor mesterséges intelligenciával támogatott dizájnok esetében formatervezésiminta-oltalom szempontjából hogyan lehet megítélni egyrészt az MI-eszköz fejlesztőjének/tulajdonosának tevékenységét, másrészt az oltalmazni kívánt minta MI-támogatott kialakítása során az MI által megjelent új szerepköröket végző személyek tevékenységét, így a „prompt-mérnök” tevékenységét, a „kreatív kurátor” tevékenységét, illetve a dizájnt „gyárthatóvá” alakító személy tevékenységét.

A formatervezői tevékenységre vagy az alkotás fogalmára, tartalmára vonatkozó jogszabályi rendelkezést nem tartalmaz sem a 6/2002/EK rendelet, sem az Európai Parlament és a Tanács 98/71/EK irányelve a formatervezési minták oltalmáról, sem az Fmtv., sem pedig az ipari minták nemzetközi létbe helyezésére létrejött Hágai Megállapodás, illetve annak 1999. július 2-án, Genfben felülvizsgált szövege. Ahhoz, hogy egy formatervezési minta akár Magyarország, akár az Európai Unió területén oltalomban részesülhessen, újnak és egyéni jellegűnek kell lennie.⁵² Ebből jól látható, hogy az oltalmi rendszerek fókusza – azzal együtt, hogy az oltalom eredendően a szerzőt illeti – magára a formatervezési mintára,⁵³ valamint az azzal kapcsolatos követelmények vizsgálatára helyeződik, ugyanakkor a szerző tevékenységének egy kifejezett szempontból történő elemzése nélkül nem bírálható el az sem, hogy valóban teljesíti-e az oltalmazhatóság feltételeit az adott dizájn. Az egyéni jelleg megítélésekor ugyanis mind a nemzeti, mind a közösségi oltalom esetében figyelembe kell venni, hogy a szerző milyen alkotói szabadságfokkal alakíthatta ki a mintát.⁵⁴ Ebből következően a formatervezői tevékenységet jellemzi az alkotói szabadság a konkrét minta kialakítása során, az MI-eszköz fejlesztője/tulajdonosa ennek a kritériumnak logikusan nem tud megfelelni – hacsak részt nem vett az oltalmazni kívánt minta kialakításában szerzői minőségben –, így oltalmi igény jogosultja alapvetően nem lehet.

Ahhoz, hogy a fentiekben felsorolt, a generatív MI formatervezési folyamatba integrálása által megjelent új tevékenységi körök megítélhetőségét tovább vizsgáljuk, ki kell emelni a Zöld könyv néhány idekapcsolódó megállapítását. A Bizottság ugyanis lényeges magyarázatot szolgáltat benne a közösségi oltalmi rendszer formatervezői tevékenységre vonatkozó

⁵² 6/2002/EK rendelet 4. cikk (1); Fmtv. 1. § (1).

⁵³ Ezt az alaptételt az EU-s dizájnreform 6/2002/EK rendelet módosítására vonatkozó javaslatnak (az Európai Parlament és a Tanács Rendelete a közösségi formatervezési mintáról szóló 6/2002/EK tanácsi rendelet módosításáról és a 2246/2002/EK bizottsági rendelet hatályon kívül helyezéséről COM/2022/666 Javaslat) az első mondata továbbra is megerősíti: „Az ipari formatervezésiminta-oltalom a termék megjelenését védi.” COM/2022/666 Javaslat. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A666%3AFIN>.

⁵⁴ 6/2002/EK rendelet 6. cikk (2); Fmtv. 3. § (2) bekezdés.

szabályozási hiányára. A formatervezési minta mint a szerző tevékenységének eredménye⁵⁵ rész alatt a Zöld könyv kiemeli, hogy a termék megjelenése – ami a szemlélő emberi érzékszervek által forma és/vagy szín tekintetében érzékelhető, és ami megkülönböztető jelleget képvisel – emberi tevékenység eredménye kell, hogy legyen. A szöveg hangsúlyozza, hogy az emberi beavatkozást még egy olyan megközelítésben sem lenne észszerű figyelmen kívül hagyni, amelyben az objektív kritériumoknak⁵⁶ teljes súlyt tulajdonítanak. A Bizottság mérlegelte azt is, hogy nem lenne-e helyénvaló olyan kifejezett követelményt javasolni, amely szerint „a formatervezési mintának a szerző szellemi munkája eredményének kell lennie”,⁵⁷ nyomtatékosítva, hogy egy ilyen követelmény nem vezetne be semmilyen művészi vagy esztétikai érték, érdem vagy kreativitás szintjére vonatkozó fogalmat. Tovább folytatta gondolatmenetét azzal, hogy ez nem lenne egyenértékű a szerzői jogban használt „eredetiség” fogalmával, egyszerűen csak az emberi beavatkozás szerepét hangsúlyozná bármely szellemi- vagy iparitulajdon-jog keletkezésében, és megkövetelné, hogy a formatervezési mintát ne egy már létező formatervezési mintáról másolják.⁵⁸ De akkor mégis miért maradt ki ez a tisztázó rendelkezés a szabályozásból? Azért, mert a Bizottság véleménye szerint ennek a követelménynek a rendeletben történő kifejezett bevezetése „gyakorlati nehézségekhez vezetett volna az alkalmazás során, annak ellenére, hogy az az elv, hogy az oltalomra való jogosultság feltétele, hogy a formatervezési minta emberi tevékenység eredménye legyen, már pusztán a szellemi és ipari tulajdon területén alkalmazandó általános elvekből következik”.⁵⁹ A Bizottság attól tartott, hogy egy ilyen követelményt a „szubjektív újdonság” feltételének bevezetéseként értelmeznének, amely elkerülhetetlenül ütközne a megkülönböztetőképesség „objektív” követelményével.⁶⁰

A szerző mindezekből levezethető fogalmának meghatározása előtt még rámutatnék pár lényeges, kapcsolódó definícióra! A hatályos nemzeti és európai uniós szabályok⁶¹ szerint a

⁵⁵ „The design as the result of a designer’s effort” I. m. (44), p. 75–76.

⁵⁶ Ezek az objektív kritériumok megfélemlíthetők az újdonság és egyéni jelleg feltételének.

⁵⁷ I. m. (44), p. 75–76.

⁵⁸ I. m. (44).

⁵⁹ I. m. (44), p. 75–76.

⁶⁰ A Bizottság példaként egy olyan esetet említ, amikor egy tervező átvesz egy régi formatervezési mintát, és azt egy új terméken alkalmazza. Mivel a formatervezési mintát egy meglévő formatervezési mintáról másolták, ennek az lenne a következménye, hogy az oltalmat meg kellene tagadni, még akkor is, ha a formatervezési minta, mint olyan, ismeretlen az érintett ágazat szakértői előtt, és az érintett közönség szemében megkülönböztetőképességgel rendelkezik. Egy ilyen kizárás azonban a konkrét körülmények között teljesen helytelen lenne. I. m. (44), p. 76.

⁶¹ 6/2002/EK rendelet 3. cikk a); Fmtv. 1. § (2) bekezdés.

formatervezési minta a termék⁶² egészének vagy részének megjelenése, amelyet magának a terméknek, illetve a díszítésének külső jellegzetességei – különösen a rajzolat, a körvonalak, a színek, az alak, a felület, illetve az anyagok jellegzetességei – eredményeznek. Nemzeti vagy közösségi formatervezésiminta-oltalomban részesülhet minden új és egyéni jellegű formatervezési minta. A két feltétel teljesüléséhez egyrészt a minta külső jellegzetességeinek bármely korábban nyilvánosságra jutott mintától lényeges részletekben különböznie kell, másrészt e minta bármely korábban nyilvánosságra jutott mintához képest eltérő összbeművészt kell, hogy tegyen a tájékozott használatra.⁶³

A fentiek értelmében a formatervezésiminta-oltalom vonatkozásában a szerző a következők szerint határozható meg: az a természetes személy, akinek az oltalmazni kívánt formatervezési minta kialakítása során végzett szellemi munkája eredményeként a minta kialakításra került. Ha ezen túlmenően a formatervezésiminta-oltalmi jog szűrőjén keresztül azt a formatervezési tevékenységet is szeretnénk körülírni, amely megalapozhatja a formatervezésiminta-oltalom megszerzését, például az MI-támogatott formatervezési minták esetében, akkor azt az alábbi módon tehetjük meg. A formatervezési tevékenység egy olyan természetes személy által végzett alkotótevékenység, amely által – a szerzőnek az oltalmazni kívánt formatervezési minta kialakítása során végzett szellemi munkája eredményeként – a minta kialakításra került úgy, hogy ezen munka során a szerző valamilyen fokú alkotói szabadsággal rendelkezett a termék megjelenése és összbeművészt befolyásoló valamilyen külső jellegzetességének kialakítása tekintetében.

Ezen fogalmak kimerítése természetesen mindig az adott formatervezési minta kialakítására vonatkozó egyedi körülmények vizsgálata alapján ítélni lehet meg az alábbiak figyelembevételével.

⁶² A terméknek minősül bármely ipari vagy kézműipari árucikk, ideértve – egyebek mellett – azokat a részeket is, amelyeket valamely összetett termékben való összeállításra szántak, továbbá a csomagolást, a kikészítést, a grafikai jelzéseket és a nyomdai betűformákat, a számítógépi programok kivételével. A COM/2022/666 javaslat értelmében a fogalmak a következők szerint módosulhatnak az EU-s dizájn-reform eredményeképpen: 3. cikk 1., „formatervezési minta”: valamely termék egészének vagy részének megjelenése, amelyet magának a terméknek, illetve díszítésének a külső jellegzetességei – különösen a rajzolat, a körvonalak, a színek és az alak, a felület, illetve az anyagok jellegzetességei – eredményeznek, ideértve az említett jellemzők elmozdítását, átalakítását vagy bármilyen más animációját is; 2., „termék”: bármely ipari vagy kézműipari árucikk, kivéve a számítógépes programokat, függetlenül attól, hogy fizikai tárgyban vagy digitális formában testesül-e meg, ideértve: a) a csomagolást, a részeket, a kikészítést, a belső környezet kialakítására szánt tárgyak térbeli elrendezését és azokat a részeket, amelyeket valamely összetett termékben való összeállításra szántak; b) a grafikai munkákat vagy jelzéseket, a logókat, a felületi mintázatokat, a nyomdai betűformákat, valamint a grafikus felhasználói interfészeket.

⁶³ 6/2002/EK rendelet 5. cikk és 6. cikk; Fmtv. 2. § és 3. §.

Elsőként a formatervezés folyamatában újonnan megjelent „promptmérnök”⁶⁴ tevékenységét elemezve a következőkre érdemes rámutatni. A generatív MI elterjedése a „promptmérnök” szakma⁶⁵ létrejöttét is magával hozta, aminek reális következménye lehet a formatervezési tevékenység során a „promptmérnök” szellemi munkájának igénybevétele a legoptimálisabb kimenet (MI-támogatott formatervezési minta) kialakításához. Itt a közös alkotás megvalósulása könnyen előfordulhat például egy formatervező és a promptmérnök közös munkája során, ha a fenti definíció mindkettőjük tevékenységét jellemezte. Ha a mintát két vagy több személy közösen alkotta meg, a közösségi formatervezésiminta-oltalom őket közösen illeti meg,⁶⁶ illetve ha többen közösen alkották a mintát, a szerzőségi részarányt – a mintaoltalmi bejelentésben eredetileg megadott ellenkező megjelölés hiányában – egyenlőnek kell tekinteni.⁶⁷

Másodsorban az iparágak kreatívjainak alkotótevékenysége is átalakul, akik „manuális alkotókból kreatív kurátorokká” válhatnak a generatív MI-nek köszönhetően. Valószínűsíthető, hogy akárcsak ahogy egy grafikus megtanulta a Photoshopot vagy a Canva mesteri szintű használatát, egyre több dizájnér elsajátítja⁶⁸ a „promptok” professzionális alkalmazását formatervezési tevékenysége végzése során, így egyre kevésbé merül majd fel a „promptmérnökkel” közös alkotás esetükben.

Végezetül a dizájnt „gyárthatóvá” alakító személy tevékenységét elemezve kiemelendő, hogy a generatív mesterséges intelligencia a termékek gyártása vonatkozásában is új kihívásokat teremt. Így például az AI Fashion Week nagy sikere ellenére a gyakran tervezői ismeretek nélkül alkotó versenyzők dizájnjai jelentős utómunkálatokra és átalakításokra szorultak annak érdekében, hogy ténylegesen gyárthatóak és forgalmazhatóak legyenek. A generatív MI tekintetében, természetesen a megfelelően megfogalmazott „promptok” mellett, a betanítási adatok és a szoftver képességei – az autonómítási spektrumon való elhelyezkedésétől függően – nagyban meghatározzák a kimenetek (esetünkben dizájnok), minőségét és az utómunkálatok szükségességét. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy bár Alena Stepanova

⁶⁴ Az IBM a „promptmérnökök” alkalmazásának az előnyeit a következők szerint foglalta össze: „A 'prompt engineering' elsődleges előnye, hogy minimális generálás utáni munkával optimalizált kimenetek érhetőek el. A generatív mesterséges intelligencia kimenetei vegyes minőségűek lehetnek, és gyakran szakértett szakembereknek kell felülvizsgálniuk és átdolgozniuk. A promptmérnökök a pontos promptok megalkotásával biztosítják, hogy a mesterséges intelligencia által generált kimenet megfeleljen a kívánt céloknak és kritériumoknak, csökkentve ezzel a kiterjedt utólagos feldolgozás szükségességét. Az is a promptmérnök feladata, hogy megértse, hogyan lehet a legjobb eredményt kihozni a piacon lévő sokféle generatív mesterséges intelligencia modellből.”: What is prompt engineering? (2024) Elérhető: <https://www.ibm.com/topics/prompt-engineering>.

⁶⁵ Bernard Marr: The Hot New Job That Pays Six Figures: AI Prompt Engineering. (2023. május 11.) Elérhető: <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2023/05/11/the-hot-new-job-that-pays-six-figures-ai-prompt-engineering/>.

⁶⁶ 6/2002/EK rendelet 14. cikk 2) bekezdés.

⁶⁷ Fmtv. 12. § (3) bekezdés.

⁶⁸ What is prompt engineering? (2024. március 22.) Elérhető: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/mckinsey-explainers/what-is-prompt-engineering>.

tervező ruhakollekciója a divathéten első pillantásra a fonalhurokuktól a rövidnadrág csillóságáig valóságként tűnt, jobban megvizsgálva az tűnik fel, hogy a modellen elhelyezkedő öv egyetlen bőrcsík, véletlenszerű lyukmintákkal, a csat széle pedig beleolvad a bőrbe.⁶⁹ A mesterséges intelligencia a rendelkezésére álló adatok és képességei, valamint a tervezés során megadott „promptok” alapján generálta le a kimenetet, de azt, hogy hogyan működik valójában egy öv, mi a funkciója, és milyen külső jellegzetességekkel kell rendelkeznie, hogy ezt a funkciót betölthesse, nem érthette meg, ha értené, akkor már a Searle-féle erős mesterséges intelligenciáról⁷⁰ beszélhetnénk. Így ha az eszközként használt generatív MI algoritmus nem rendelkezik például a mintakészítésről vagy a gyártás során használható anyag típusokról megfelelő adatokkal, akkor a mesterséges intelligencia támogatásával megalkotott formatervezési minta külső jellegzetességei még számos változáson keresztül mehetnek a forgalomba hozatalig. Kizárólagos hasznosítási jogot szerezni formatervezésiminta-oltalom által pedig gazdaságilag arra a mintára éri meg, ami már a gyártásra kerülő külső jellegzetességekkel rendelkezik, hogy a lajstromban elhelyezett ábrázolás alapján az oltalom biztosan kiterjedjen a hasznosított mintára. Tehát ha a gyárthatóvá alakítást végző személyre szintén megfeleltethető a szerző, illetve a formatervezési tevékenység fogalma, és személye eltér a mesterséges intelligencia támogatásával alkotó szerzőtől, akkor esetükben is közös alkotásról beszélhetünk.

Ez a gyakorlati eszmefuttatás is illusztrálja, hogy a generatív mesterséges intelligencia áttérése milyen hullámokat indított el a formatervezés világában, és minden bizonnyal az MI eszközkénti használata során számos, a szerzősége és oltalmi igényen túli, bíróság által megválaszolendő⁷¹ kérdés merülhet még fel. Elég csak belegondolni a Ferrero 2017-es Nutella Unica-kampányába, amikor egy algoritmus egy több tucatnyi mintát és több ezer színkombinácót tartalmazó adatbázisból merítve a Nutella-címkének hétmillió különböző változatát hozta létre, amelyek Olaszországban kerültek a tégelyekre, és a forgalomba

⁶⁹ Marc Bain: AI Is Really Good at Designing Knitwear (Belts, Not So Much). (2023. április 26.) Elérhető: <https://www.businessoffashion.com/articles/technology/ai-is-really-good-at-designing-knitwear-belts-not-so-much/>.

⁷⁰ Searle szerint az erős mesterséges intelligencia az emberi gondolkodást vagy intelligenciát úgy fogja fel, mint ami funkcionálisan egyenértékű egy számítógépes program működésével, amennyiben az bizonyos szimbólumok manipulálásából áll olyan szabályok segítségével, amelyek csak a szimbólumok formális vagy szintaktikai tulajdonságaira utalnak, de szemantikai tulajdonságaikra (azaz jelentésükre) nem. Az ilyen manipuláció önmagában nem biztosít valódi megértést, és ezért nem lehet az emberi gondolkodással vagy intelligenciával egyenlővé tenni. Az erős mesterséges intelligenciával ellentétben a valódi megértés nem lehet pusztán szimbólummanipuláció kérdése. Így a gyenge MI pusztán szimulálja az intelligenciát. Searle a „Kínai szoba” gondolat kísérletével érvelt állítása mellett: Kínai szoba. (2024. február 27.) Elérhető: <https://lexiq.hu/kinai-szoba>.

⁷¹ Fmtv. 12. § (2) „Amíg jogerős bírósági ítélet mást nem állapít meg, azt a személyt kell a minta szerzőjének tekinteni, aki a mintaoltalmi bejelentésben eredetileg szerzőként szerepelt, vagy akit a mintaoltalmi lajstrom az erre vonatkozó bejegyzés módosítását követően szerzőként feltüntet.” Illetve lásd: Fmtv. 22. § „Ha a mintaoltalmi bejelentésnek vagy a mintaoltalomnak a tárgyát jogosulatlanul másnak a mintájából vették át, a sértett vagy jogutódja követelheti annak megállapítását, hogy a mintaoltalom egészben vagy részben őt illeti meg, valamint kártérítést követelhet a polgári jogi felelősség szabályai szerint.”

hozataltól számítva egy hónapon belül elfogytak.⁷² Online és televíziós reklámkampányt, illetve YouTube-videót is készítettek az „egyedinek és kifejezőnek” szánt csomagolásdizájnok köré. 2017-ben ez a hír még bejárta a világsajtót, hiszen rendkívülinek számított, de a generatív mesterséges intelligenciának köszönhetően egyre inkább számíthatunk ilyen és ehhez hasonló formatervek megjelenésére a piacon. Ennek kapcsán érdemes belegondolni a formatervezésiminta-oltalom két objektív alapfeltételébe, az újdonság és egyéni jelleg követelményébe. Ez a hétmillió címke már pusztán azzal nyilvánosságra hozottnak tekinthető, hogy bárki számára hozzáférhető módon, egy bizonyíthatóan meghatározható napon (például a YouTube-videónál látható feltöltési napon, 2017. június 2-án) felkerül az internetre. Nincs szükség reklámkampányra, sem pedig tényleges legyártásra vagy forgalmazásra ahhoz, hogy ezt a hatalmas mennyiségű, (algoritmus nélkül sokszorosan több humán munkórát igénylő) formatervezési mintát az újdonság és egyéni jelleg megítélése szempontjából korábbi mintának tekintsük. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy aki 2017. június 3-án jelentette be egy általa egyéninek gondolt címke formatervét az EUIPO-nál, és megkapta rá közösségi formatervezésiminta-oltalmát, de a tájékozott használóban a címkéje nem keltene eltérő összbnyomást a hétmillió címke valamelyikéhez képest, csak remélheti, hogy nem indul megsemmisítési eljárás oltalmával szemben vagy esetlegesen bitorlási per. Ez a példa a formatervezési minta mennyiségével és hozzáférhetőségével kapcsolatos, generatív MI-okozta dimenzionális változás egyik szeletét volt hivatott szemléltetni, amivel a jogalkotó nem számolhatott az oltalmi forma kereteinek kialakítása során.

3. MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ÁLTAL GENERÁLT FORMATERVEZÉSI MINTÁK

Idetartoznak azok a formatervezési minták, amelyeket a mesterséges intelligencia önállóan, emberi beavatkozás nélkül generál. Tekintettel a 2. pontban kifejtettekre, ezek a formatervezési minták – a természetes személy szerző hiánya okán – formatervezésiminta-oltalomban nem részesülhetnek sem Magyarország, sem pedig az Európai Unió területén. Véleményem szerint az erős MI tekintetében a WIPO által idén felvázolt lehetséges irányok közül a mesterséges intelligencia által generált formatervezési mintákra vonatkozó sui generis jog⁷³ megalkotásának nemzetközi szintű feltárása a legjobb megoldás.

⁷² *Rima Sabina Aouf*: Algorithm designs seven million different jars of Nutella. (2017. június 1.) Elérhető: <https://www.dezeen.com/2017/06/01/algorithm-seven-million-different-jars-nutella-packaging-dizajn/>; *Betsy Mikel*: Nutella ‚Hired’ an Algorithm to Design New Jars. And It Was a Sell-Out Success.No two Nutella labels were alike. (2017. június 5.) Elérhető: <https://www.inc.com/betsy-mikel/can-robots-do-the-job-of-designers-nutella-gives-it-a-whirl.html>.

⁷³ I. m. (2).

III. ZÁRÓGONDOLATOK

Zárásként érdemes kitekinteni egy, a hazai, illetve európai uniós szabályozástól eltérő rendszer mesterséges intelligencia kapcsán tett iránymutatásaira. Az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala (a továbbiakban: USPTO) idén februárban tette közzé feltalálói útmutatóját az MI-támogatott találmányok tekintetében. Ezek az iránymutatások azonban nemcsak szabadalmakra, hanem formatervezésiminta-oltalmakra⁷⁴ is vonatkoznak.⁷⁵ Útmutatójában az USPTO egyrészt kiemeli a *Thaler v. Vidal*-ügyben⁷⁶ hozott ítéletet, miszerint csak természetes személy lehet feltaláló, egyúttal egy dizájn megalkotója is. Másrészt rámutat, hogy a mesterséges intelligenciával támogatott találmányok (vagy formatervezési minták) vonatkozásában a feltalálói minőség elemzése azon múlik, hogy egy vagy több természetes személy jelentős mértékben hozzájárult-e a bejelentett találmányhoz.

A „jelentős hozzájárulás” megítélése kapcsán az útmutató a közös feltalálás tekintetében meghatározott Pannu-tényezők egységes fennálltának vizsgálatát emeli ki. Eszerint minden feltalálónak „(1) valamilyen jelentős módon hozzá kell járulnia a találmány kidolgozásához vagy gyakorlatba való átültetéséhez, (2) olyan mértékben kell hozzájárulnia az igényelt találmányhoz, amely nem jelentéktelen minőségű, ha ezt a hozzájárulást a teljes találmány dimenziójához méri, és (3) többet kell tennie annál, minthogy a valódi feltalálóknak csupán ismert fogalmakat és/vagy a technika jelenlegi állását magyarázza el”.⁷⁷ A USPTO iránymutatása értelmében nem követelmény, hogy a feltalálónak valamennyi igényponthoz hozzá kell járulnia, elegendő pusztán egyetlen igényponthoz való hozzájárulás is. Azonban minden egyes igénypontot legalább egy megnevezett feltalálónak kell feltalálnia. Abban az esetben, ha egy személy egy mesterségesintelligencia-rendszert használ egy találmány létrehozására, akkor ennek az egy személynek kell jelentősen hozzájárulnia a szabadalom vagy szabadalmi bejelentés minden egyes igénypontjához. Ezt a szabályt olyan szigorúan kell értelmezni, hogy a feltalálói tevékenység feltétele nem teljesül ennek hiányában. Ha ezeket a követelményeket szeretnénk átültetni a formatervezési minta MI-támogatott megalkotására, így a formatervezési tevékenységre, akkor a szerzőként megjelölt természetes személynek kell az oltalmazni kívánt minta összbenyomást befolyásoló, valamennyi külső jellegzetességének kialakításához jelentősen hozzájárulnia.

Természetesen, ahogy arra a USPTO is rámutat, a Pannu-tényezőknek való megfelelés vizsgálata mindig eseti alapon történhet, az egyedi tényállási elemek függvényében. Ugyan-

⁷⁴ Az Egyesült Államokban az oltalmi formát dizájn szabadalomnak (design patents) nevezik, a dizájn megalkotóját pedig feltalálónak, egyúttal a formatervezési minták esetében is szabadalmazhatóságot vizsgál a USPTO.

⁷⁵ Inventorship Guidance for AI-Assisted Inventions, V. Patent Practice, A. Applicability of This Guidance to Design and Plant Patent Applications and Patents. (2024. február 13.) Elérhető: <https://www.federalregister.gov/documents/2024/02/13/2024-02623/inventorship-guidance-for-ai-assisted-inventions>.

⁷⁶ *Thaler v. Vidal*, 43 F.4th 1207, 1210 (Fed. Cir. 2022).

⁷⁷ *Pannu v. Iolab Corp.*, 155 F.3d 1344, 1351 (Fed. Cir. 1998).

akkor a hivatal összefoglalt néhány irányadó elvet, amelyek az MI-támogatott találmányok – ideértve a formatervezési mintákat is – tekintetében támpontul szolgálhatnak. Ezek közül az alábbiak a korábbiakban írtak fényében érdekes párhuzamul szolgálhatnak.

A hivatal útmutatójában felhívja arra a figyelmet, hogy az a természetes személy, aki csak egy problémát tár fel egy mesterségesintelligencia-rendszer számára, nem lehet feltalálója az MI-rendszer kimenetéből azonosított találmánynak. Ugyanakkor a USPTO megítélése szerint „jelentős hozzájárulást mutathat az a mód, ahogyan a személy a „promptot” egy adott problémára tekintettel úgy alakítja ki, hogy egy adott megoldást csalogasson elő az MI-rendszerből”.⁷⁸ Így valószínűsíthető, hogy a „promptmérnök” formatervezés kapcsán végzett tevékenysége ugyanúgy relevanciával bírhat a USPTO előtti eljárásban is.

Ezen túlmenően a hivatal kiemeli, hogy „egy találmánynak a gyakorlatba való átültetése önmagában nem jelent olyan jelentős hozzájárulást, amely eléri a feltalálói tevékenység szintjét. Ezért az a természetes személy, aki pusztán felismeri és találmányként értékeli egy MI-rendszer kimenetét, különösen ha a kimenet tulajdonságai és hasznossága nyilvánvaló az átlagos szakértelemmel rendelkezők számára, nem feltétlenül feltaláló. Ugyanakkor az a személy, aki egy MI-alapú rendszer kimenetét veszi alapul, és a kimenethez jelentős mértékben hozzájárul, hogy találmányt hozzon létre, megfelelő feltaláló lehet”.⁷⁹ Ezek az irányelvek mind a generatív MI-t hobbiszinten használó személyek, mind a kreatív kurátor, mind pedig a dizájnt „gyárthatóvá” alakító személy tevékenységének megítélése kapcsán megerősítik a formatervezési alkotótevékenység megvalósulásának szükségességét MI-támogatott formatervezési minták tekintetében.

Végezetül az USPTO világossá teszi azt is iránymutatásaiban, hogy az „MI-rendszer feletti 'szellemi uralom' fenntartása önmagában nem tesz egy személyt feltalálóvá az MI-rendszer használatával létrehozott találmányok tekintetében. Ezért az a személy, aki egyszerűen tulajdonosa vagy felügyeli a találmány létrehozásához használt MI-rendszert anélkül, hogy jelentős mértékben hozzájárulna a találmány megalkotásához, nem válik feltalálóvá”.⁸⁰

Mindezeket összegezve jól látható, hogy a mesterséges intelligencia megállíthatatlan térnyerése és fejlődése olyan kihagyhatatlan útra invitálja az alkotókat, a nemzetközi, illetve kormányközi szervezeteket, valamint a szellemi tulajdon-jogban érdekelt iparági és kormányzati szereplőket, amelynek egyik elengedhetetlen állomása lesz a megfelelő szabályozási környezet kialakítása. Amíg pedig eddig az állomásig el nem jutunk, számos olyan jogértelmezési és jogérvényesítési kérdéssel, illetve kihívással kell szembesülnünk, amelyeket a GenAI megjelenése generált, s amelyek átformálják az eszközzel való alkotásról általunk eddig gondoltakat, míg végül elérkezünk az „alkotó eszköz” korába.

⁷⁸ I. m. (74), B. Guiding Principles, 2.

⁷⁹ Uo., p. 3.

⁸⁰ Uo., p. 5.